

**POMIDORNING YANGI SHTAMBSIMON TARAMATA VA SUG'DIYONA
NAVLARINING TANLOV SINIVI***** Dusiyev Baxrom Rajabovich***** Nadjiyev Jo'raxon Narsaydovich**

*Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti tayach doktoranti

*Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti q.x.f.d.,

E-mail: dusiyevbaxrom@gmail.com (+998)94204-09-01)

Rezyume. Ushbu ilmiy maqolada 2024 yilda Surxondaryo ilmiy tajriba stansiyasi seleksiyasiga mansub pomidorning shtambsimon, transportbop, bo'rtma nematodasiga chidamli Taramata va Sug'diyona navlarining morfobiologiyasi, biokimyoviy tarkibi hosildorligi Surxon-142 naviga nisbatan qiyoslanib tanlov sinovi natijalari keltirigan.

Аннотация. В данной научной статье представлены результаты селекционного испытания в 2024 году морфобиологии, биохимического состава устойчивых к нематоды сортов томатов Тарамата и Сугдияна, относящихся к селекции Сурхандарьинской научной опытной станции, по сравнению с сортом Сурхан-142.

Abstract. This scientific article presents the results of a selection test in 2024 of the morphobiology, biochemical composition of nematode-resistant tomato varieties Taramata and Sugdiyana, related to the selection of the Surkhandarya scientific experimental station, compared with the variety Surkhan-142.

Kalit so'zlar. Mevaning biokimyoviy tarkibi, o'simlik bo'yi, meva vazni, meva shakli, hosildorlik, vitamin, kislota, yumaloq, quruq modda

Ключевые слова. Биохимический состав плодов, высота растения, масса плода, форма плода, урожайность, витамин, кислота, округлость, сухое вещество.

Keywords. Biochemical composition of fruit, plant height, fruit weight, fruit shape, yield, vitamin, acid, round, dry matter

Kirish. Dunyoda iqlimning keskin o'zgarib borayotganligi hisobiga yoz oylarida havo haroratining ortib borishi, nisbiy namlikning esa juda pasayib ketishi kuzatilmoqda. Shuningdek, kasallik va zararkunandalarning keng tarqalib borayotganligi sababli pomidorning biotik va abiotik stress faktorlarga chidamli yangi nav va duragaylarini yaratish zarurati kelib chiqmoqda[5].

Sabzavot poliz ekinlari va kartoshkachilik ilmiy-tadqiqot instituti Surxondaryo ilmiy tajriba stansiyasida M.X.Aramov tomonidan dastlab bo'rtma nematodasiga

chidamli, o'rtta bo'yi, shtambsimon Surxon 142 navi keyinchalik shtambsimon, ertapishar, mevasi pushtirang Sevara va mevasi qizil Do'stlik navi yaratilgan. So'nggi yillarda esa bu erda pomidorning shtambsimon tur xiliga mansub Marjona, Sug'diyona, Taramata, L-31 kabi bir qator tizmalari ham yaratilgan. [7]

Tadqiqotning ob'ekti sifatida Sabzavot, poliz ekinlari va kartoshkachilik ilmiy-tadqiqot instituti (SPE va KITI) Surxondaryo ilmiy-tajriba stansiyasi seleksiyasiga mansub 3 ta: Surxon 142, Tarmata, Sug'diyona, pomidor shtambsimon navlari xizmat qildi

Tadqiqot uslublari. Tadqiqotlarni olib borishda quyidagi uslublar va uslubiy ko'rsatmalardan foydalanildi:

Делянка и схемы посева в селекции, сортоиспытании и пнрвичном семеноводстве овощных культур. Параметры. ОСТ 4671-78. // В сб.: Сборник нормативных документов на семена и посадочный материал овощных культур. [1]

Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. – М.: Агропромиздат, [2]

Медведева А.С. Методика выведения штамбовых ранних сортов томатов в Украинской ССР.// В кн.: Методика селекции и именоводство овощных культур. [3]

Методические указания по изучению и поддержанию мировой коллекции овощных пасленовых культур томаты, перцы, баклажаны [4]

Tajriba 4 qaytariqli. Hisob bo'lmachasi maydoni 21,6 m². Bo'lmacha 2 qatorli. Bo'lmachada o'simliklar soni 68 ta. Ekish sxemasi 70x30sm. 2024 yilda yangi Taramata va Sug'diyona navining tanlov sinovi o'tkazildi. Standart nav sifatida Surxan 142 navidan foydalanildi.

Tanlov sinovida standart navning amal davri 120 kunni tashkil etib, sinovdagi Taramata va Sug'diyona navining amal davri 110-112 kunni tashkil etdi. Ushbu navda mevalar standart Surxan 142 naviga nisbatan 8-10 kun ilgari pishib yetildi, u o'rtta ertapishardir (1-jadval).

1-jadval

Pomidorning shtambsimon transportbop yangi Taramata va Sug'diyona navining xo'jalik va morfobiologik tavsifi (2024 y.y.)

Navlarning nomi	Amal davri, kun	O'simlik		Meva			
		tipi	bo'yi, sm	Shakli	rangi	vazni, g	qattiqligi, ball
Surxan, 142.st.	120	shtamb	95	Yassi yumaloq	To'q qizil	125	2,0

Taramata	110	shtamb	90	Yumaloq	To‘q qizil	140	5,0
Sug‘diyona	112	shtamb	52	Yumaloq	To‘q qizil	130	4,0

Yangi Sug‘diyona navning asosiy poya uzunligi 52 sm tashkil etadi va u mevalari ta‘sirida ham yotib qolmaydi. Bu esa uni yetishtirish va hosilini yig‘ishni to‘laroq mexanizatsiyalashtirish imkonini beradi. . [5]

Meva shakli standart navda ham, yangi Taramata va Sug‘diyona navida ham yumaloq, rangi to‘q qizil bo‘ldi. Mevaning vazni Taramata navida 140 g , Sug‘diyona navida 130gr ni tashkil etdi va standart Surxan 142 navidan 5-15 g ga ko‘p bo‘ldi. Mevalarning qattiqligi Taramata va Sug‘diyona navida 4,0-5,0 ballni tashkil etib, standart Surxan 142 navidan 2-3 ballga yuqori bo‘ldi (2-jadval).

2-jadval

Istiqbolli Taramata va Sug‘diyona navi mevalarining biokimyoviy tarkibi
(2024 y.y.)

Navlar	Quruq moddalar, %	Qand miqdori, %	Sharbat miqdori	Vitamin S, mg %	Nitratlar N-NO ₃ , mg/kg	Klechatka
Surxan 142, standart	5.76	3.30	4.6	20.32	0.55	1.18
Taramata	6.24	3.42	3.4	23.53	0.64	1.21
Sug‘diyona	5.14	3.18	4.1	27.38	0.57	0.84

Bu xususiyati uning transportbopligini ta‘minlaydi. O‘rganilgan nav yangiligicha iste‘mol qilish va uzoq masofalarga jo‘natishga yaroqli hisoblanadi.

Mevalarining biokimyoviy taxlillari qishloq xo‘jalik ekinlarini Davlat nav sinash komissiyasi laboratoriyasida amalga oshirildi. Sinovdagi navlar tarkibi deyarli bir-biriga yaqinroq bo‘lib faqatgina Taramata navida quruq moddalar (0.48% ga) ko‘p Sug‘diyona navida(-0.62%) kam va qand miqdori (0,12% ga) biroz ko‘p Sug‘diyona navida (-0.12 %) pastroq ekanligi aniqlandi. (3-jadval.)

Pomidorning transportbop yangi Taramata va Sug'diyona navning tanlov sinovida
hosildorligi, 2024 y.y.

Navlar	Umumiy hosildorlik, t/ga	Standart navga nisbatan, %	Tovarbop hosil, t/ga	Standart navga nisbatan, %
Surxon 142, st.	54,6	100	49,9	100
Taramata	62,3	114.1	58,4	117,1
Sug'diyona	60.4	110.6	55.3	110.8

Yangi Taramata va Sug'diyona navining umumiy hosildorligi 60.4-62.3 t/ga ni tashkil etdi va bu standart Surxon 142 navidan 10.6-14.1% yuqori demakdir. Taramata va Sug'diyona navida yuqori tovarbop hosildorlik kuzatilib, u 55,3-58.4 t/ga ni tashkil etdi, hamda standart Surxon 142 navidan 10.8-17.1% ga ko'p ekanligi aniqlandi.

Xulosa.

Tadqiqotlar natijasiga ko'ra Taramata va Sug'diyona navi istiqbolli deb topildi. Bu nav standart Surxon 142 naviga nisbatan umumiy va tovarbop hosildorligining yuqoriligi, mevalarining transportbopligi va uzoq masofalarga jo'natishga yaroqliligi bilan ajralib turadi. Poyasining tik turishi, g'uj joylashishi yangi navni sanoat asosida yetishtirish bilan bog'liq jarayonlarni mexanizatsiyalashtirish imkonini beradi. Yangi Taramata va Sug'diyona navi Davlat nav sinash markaziga topshirishga tayyorlanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1 Делянка и схемы посева в селекции, сортоиспытании и первичном семеноводстве овощных культур. Параметры. ОСТ 4671-78. // В сб.: Сборник нормативных документов на семена и посадочный материал овощных культур. Москва., 1997. –С. 35-43.

2. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. – М.: Агропромиздат, 1985. - 350 с.

3. Медведева А.С. Методика выведения штамбовых ранних сортов томатов в Украинской ССР.// В кн.: Методика селекции и именоводство овощных культур. – Л. – «Колос».- 1964. -151-152.

4. Методические указания по изучению и поддержанию мировой коллекции овощных пасленовых культур томаты, перцы, баклажаны. – Л. – ВИР. - 1977. - 23 с.

5. Nadjiyev. J. N “ Pomidor va baqlajonning transpotrbop, bo‘trma nematodalariga chidamli nav va F₁ duragaylar seleksiyasi”. Qishloq xo‘jaligi fanlari doktori dissertatsiyasi avtorefarati. Toshkent 2018. 60-62 bet

6. To‘raqulov J.Sh “Shtambsimon va cherri tipidagi pomidor nav va duragaylari seleksiyasi uchun boshlang‘ich manba yaratish”. Falsafa doktori dissertatsiyasi avtorefarati. Toshkent 2023 . 70-72 bet

7.Арамов. М.Х, Наджиев Ж.Н. Помидор ва бақлажоннинг транспортбop, бўртма нематодаларига чидамли нав ва F₁ дурагайлар селекцияси. Монография. Термиз. 2021йил. 52 б.